

หมอลำเพลิน

หมอลำเพลิน หรือหมอลำหมู่ เป็นการลำที่มีผู้แสดงครบหรือเกือบครบตามจำนวนตัวละครในเรื่องที่ดำเนินการแสดง มีอุปกรณ์ประกอบทั้งฉาก เสื้อผ้า สมจริงสมจัง และยังมีเครื่องดนตรีประกอบ คือ พิณ (ซุงหรือซิ่ง) แคน กลอง การลำมี ๒ แนวทาง คือ

๑.ลำเวียง เป็นการลำแบบลำกลอน

๒.หมอลำแสดงเป็นตัวละครตามบทบาทในเรื่อง การดำเนินเรื่องค่อนข้างช้า แต่ก็ได้อรรถรสของละครพื้นบ้าน หมอลำได้ใช้พรสวรรค์ของตัวเองในการลำทั้งทางด้านเสียงร้อง ปฏิภาณไหวพริบ และความจำเป็นที่นิยมในหมู่ผู้สูงอายุ ต่อมาเมื่อดนตรีลูกทุ่งมีอิทธิพลมากขึ้นจึงเกิดพัฒนาการของลำหมู่อีกครั้งหนึ่ง โดยได้ประยุกต์กลายเป็นลำเพลิน มีการใช้จังหวะที่เร้าใจชวนให้สนุกสนานก่อนการลำเรื่อง ในช่วงหัวค่ำ จะมีการนำเอารูปแบบของวงดนตรีลูกทุ่งมาใช้เรียกคนดู กล่าวคือ มีนักร้อง (หมอลำ) มาร้องเพลงลูกทุ่งหรือเพลงสตริงที่กำลังฮิตในขณะนั้น มีหางเครื่องเดินประกอบนำเอาเครื่องดนตรีสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้ เช่น กีตาร์ คีย์บอร์ด แซกโซโฟน ทรัมเป็ต และกลองชุด โดยนำมาผสมผสานเข้ากับเครื่องดนตรีเดิม ได้แก่ พิณ แคน ทำให้ได้อรรถรสของคนตรีที่แปลกออกไป

คณะหมอลำเพชรแก้วฟ้ารุ่ง บ้านดอนแก้ว อำเภอเสลภูมิ

คณะหมอลำที่บ้านดอนแก้ว เดิมเคยเล่นเป็นคณะแล้วเลิกไปประมาณ ๓๐ ปี เนื่องจากการแสดงหมอลำมีการวิวัฒนาการเปลี่ยนไป ผู้ชมมีน้อยลง ผู้ที่ทำการแสดงมีครอบครัว และแยกไปทำมาหากิน คณะหมอลำเพลินที่เคยก่อตั้ง คือ คณะ อ.อำนาจเจริญศิลป์ ที่แสดงโดยใช้เครื่องปี่พาทย์ มีเครื่องดนตรีน้อยชิ้นมีแค่ พิณ โป่ง กลองชุด และแคนเท่านั้น โดยเมื่อประมาณ ๓๐ ปีก่อนนั้น นายประมวล โคนแก้ว ที่เป็นผู้ก่อตั้งคณะได้ว่าจ้าง นายคำกิ่ง ทองจันทร์ เป็นผู้มาฝึกสอนให้โดยให้ค่าจ้าง ๓,๐๐๐ บาทแต่เมื่อพ่อประมวลมีอายุมากขึ้นก็ทิ้งการแสดง ทำให้ปัจจุบันการแสดงหมอลำเพลินที่บ้านดอนแก้วจึงไม่มีการสืบทอด คงเหลือแต่ผู้ร่วมงานที่ยังคงเล่นและร้องหมอลำได้ แต่ก็กระจัดกระจายกันออกไป

การแสดงหมอลำเพลิน ในอดีต มักนิยมแสดงเมื่อมีผู้มาจ้างตามงานต่างๆ แต่เมื่อเวลาเปลี่ยนไปการจ้างหมอลำเพลินก็ไม่ค่อยมีผู้นิยม เนื่องจากความชอบของคนในปัจจุบันจะหันไปชอบหมอลำซิ่ง ซึ่งมีจังหวะที่เร้าใจมากกว่า

การแต่งกายของคณะหมอลำ ยังใช้เครื่องแต่งกายแบบดั้งเดิม ที่เป็นการประยุกต์อิงมาจากการแสดงลิเกของภาคกลาง โดยผู้ชายสวมเสื้อกั๊ก มีกางเกง ผู้หญิงสวมชุดคล้ายชุดลิเก

หมอลำกับสังคมอีสาน

หมอลำเป็นมหรสพที่มีวิวัฒนาการควบคู่กับสังคมอีสานเมื่อสภาพสังคมอีสานเปลี่ยนไป

รูปแบบและเนื้อหาของการแสดงหมอลำก็เปลี่ยนไปด้วย การเปลี่ยนแปลงของศิลปะการแสดงหมอลำมีทั้งที่เป็นเชิงอนุรักษ์และพัฒนา การอนุรักษ์ในที่นี้เป็นการอนุรักษ์เฉพาะส่วนที่เป็นประโยชน์ เป็นที่ชื่นชมยอมรับของผู้ฟัง ผู้ชม ขณะเดียวกันก็มีการปรับ ประยุกต์ หรือต่อเติมเสริมสร้างสิ่งที่ดั้งเดิม ที่เรียกว่าการพัฒนาขบวนการเหล่านี้ เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาในศิลปะการแสดงหมอลำ

หมอลำเพลีนเป็นหมอลำหมู่อีกชนิดหนึ่งแต่เป็นทำนองที่ยืนยอเป็นลำทางยาว มาใช้ทำนองที่คึกคักเร้าใจ ก่อให้เกิดความสนุกสนาน เพลิดเพลิน เป็นสำคัญ ใช้เครื่องดนตรี พิณ แคน และกลองชุด เป็นหลัก ต่อมาพัฒนามาใช้วงดนตรีลูกทุ่งประกอบแทน นิยมใช้กลองตลาดหรือกลองแทรก ตามความสามารถและเขาวนปัญญาของผู้แสดง

หมอลำเกิดจากการเล่านิทาน ในสมัยก่อน พ่อแม่หรือปู่ย่าตายายชาวอีสาน นิยมเล่านิทานให้ลูกหลานฟัง เพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลินหรือเพื่อเป็นเครื่องกล่อมเกลาคิดใจของเด็กให้เป็นผู้มีพฤติกรรมที่ดีงาม มีสัมมาคารวะ มีความขยันอดทน ไม่โหดเหี้ยมก้าวร้าว หรือมูทะลุคุดัน เห็นแก่ตัว เอาแต่ใจ หรือเอาแต่ใจตนเอง จนเป็นผลให้คนอีสานเป็นผู้ตั้งอยู่ในคุณธรรม มีความเมตตากรุณาต่อผู้อื่น

การเล่านิทานนี้สามารถทำได้สองรูปแบบ แบบที่หนึ่ง เป็นการเล่านิทานแบบเป็นการ

ส่วนตัว ที่ผู้หลักผู้ใหญ่ที่มีเมตตาแก่ลูกหลาน โดยเล่าที่บ้านของตนเอง ซึ่งอาจจะเป็นบนบ้าน ลานบ้าน หรือตามบริเวณที่ทำงานบ้านอื่นๆ ในตอนกลางวัน หรือตอนเย็นเมื่อว่างจากงานอื่นๆ แล้ว แต่ที่นิยมมากที่สุดคือ หลังจากรับประทานอาหารเย็น และหมดภาระงานประจำวันแล้ว ก่อนนอนเด็กจะรบเร้าให้ผู้ใหญ่เล่านิทานให้ฟังตามช่วงเวลาที่นัดหมายหรือสัญญากันไว้ เมื่อเด็กอยากฟังนิทานผู้ใหญ่ก็มักจะขอร้องเด็ก ให้ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีงามเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนกับการเล่านิทาน เป็นการเน้นย้ำให้เด็กได้มีโอกาสตั้งสมคสวามดีงามเพิ่มเติมจากที่ได้รับจากเนื้อหาสาระของนิทานที่ได้ฟัง

การเล่านิทานที่เป็นทางการนั้น นิยมเล่ากันในงานงันเฮือนดี กล่าวคือ เมื่อมีคนตาย ญาติพี่น้องจะมาร่วมประชุมช่วยงานที่บ้านของผู้ตายในเวลากลางคืนประมาณ ๓ คืน และเพื่อเป็นเพื่อนแก้เหงาแก้สมาชิกครอบครัวนั้น ในงานนี้เจ้าภาพนิยมไปติดต่อผู้ชำนาญในการอ่านหนังสือโบราณ ซึ่งเป็นนิทานชาดก เช่น เรื่องสังข์ศิลป์ชัย เรื่องท้าวสุริวงค์ เรื่องจำปาสีตัน หรืออื่นๆ มาอ่านให้ผู้ร่วมงานฟัง

เนื่องจากหนังสือชาดกเหล่านี้ เป็นคำประพันธ์ที่ไพเราะ ถ้อยคำสละสลวย มีจังหวะลีลาที่ประทับใจผู้ฟัง บางขณะผู้อ่านอาจทำเสียงสะอึกสะอื้น หรือใส่อารมณ์ ให้ผู้ฟังสะเทือนอารมณ์ จนต่อมาทำนองอ่านหนังสือ

นี้ ได้กลายมาเป็นทำนองลำทางยาว ของหมอลำพื้นและหมอลำกลอน ซึ่งเรียกกันว่า "ลำอ่านหนังสือ" และใช้แคนเป่าประกอบจะเกิดเป็นหมอลำพื้น

กลุ่มวัฒนธรรมหมอลำ คือกลุ่มวัฒนธรรมที่ใหญ่ที่สุดและมีประชากรอาศัยอยู่ในทุกจังหวัดของภาคอีสาน ลักษณะเด่นทางวัฒนธรรมของชนกลุ่มนี้ คือ พูดภาษาไทย-ลาว ผู้หญิงนุ่งผ้าถุงแบบธรรมดา ไม่มีหางหรือโจงกระเบน กินข้าวเหนียว ปลาแดก มีแคนเป็นเครื่องดนตรีเอก และมีหมอลำเป็นการละเล่นที่สำคัญที่สุด ที่มาและความหมายของคำว่า "หมอลำ"

คำว่า "หมอลำ" ประกอบขึ้นด้วยคำสองคำ คือ "หมอ" และ "ลำ" คำว่าหมอนี้ หมายถึงผู้รู้

หรือผู้เชี่ยวชาญในวิชาสาขาใดสาขาหนึ่ง เช่น หมอยา หมายถึง ผู้เชี่ยวชาญในการใช้ยา หมอมอ หมอโหร หมอทวย หมอเลข หรือ หมอสูสา (โหร) หมายถึงผู้ชำนาญในการทำนายโชคชะตา หมอน้ำมนต์ หมายถึงผู้ชำนาญการในการทำน้ำมนต์ หมอสูตร หมายถึง ผู้เชี่ยวชาญในการใช้สูตร เช่น สูตรขวัญ และหมอธรรม หมายถึง ผู้ชำนาญการในการใช้คาถาในการสะเดาะเคราะห์ปราบ หรือขับไล่ผีต่างๆ ให้นิไป เป็นต้น

ส่วนคำว่า "ลำ" นั้น ท่านผู้รู้บางท่านได้สันนิษฐานไว้ดังนี้ คือ แนวสันนิษฐานที่บอกว่า ลำเป็นคำลักษณนาม ใช้เรียกสิ่งที่มีลักษณะยาว เช่น ลำไผ่ ลำพร้าว ลำตาล หรือลำน้ำ เช่น ลำโงง ลำชี ลำมูล เป็นต้น เนื่องจากนิทานพื้นบ้านหรือวรรณกรรมอีสาน เป็นเรื่องที่ยืดยาวคนทั้งหลายจึงเรียกวรรณกรรมเหล่านี้ว่า "ลำ" เช่น ลำสังข์ศิลป์ชัย ลำกาพิเศษ ลำสิรินมโนรา ลำแดงอ่อน ลำชูลูนางอ้ว เป็นต้น หากผู้ใดมีความชำนาญในการจดจำหรือท่องจำบทกลอนเนื้อหาของนิทานหรือวรรณกรรมเหล่านี้ได้ บุคคลผู้นั้นก็ได้ชื่อเป็น "หมอลำ"

แนวการสันนิษฐานอีกแนวหนึ่ง เกี่ยวกับความหมายของคำว่า "ลำ" มีว่า เดิมทีนั้นวรรณกรรมหรือนิทานพื้นบ้านอีสานนิยมจาร หรือบันทึกไว้ในใบลานหรือบนตัวไม้ไผ่ (ผิวไม้ไผ่) หรือลำไม้ไผ่ ฉะนั้นนิทานพื้นบ้านเหล่านี้จึงมีคำว่า "ลำ" นำหน้า

เดิมทีสมัยโบราณ ในภาคอีสานเวลาค่ำเสร็จจากกิจกรรมงานมักจะมาจับกลุ่มพูดคุยกัน กับผู้เฒ่าผู้แก่เพื่อคุยปัญหาสารทุกข์สุกดิบและผู้เฒ่าผู้แก่นิยมเล่านิทานให้ลูกหลานฟังนิทานที่นำมาเล่าเกี่ยวกับจาริตประเพณีและศีลธรรม ที่เรกนั้งเล่าเมื่อลูกหลานมาฟังกัน มากจะนั่งเล่าไม่เหมาะ ต้องยืนขึ้นเล่า เรื่องที่นำมาเล่าต้องเป็นเรื่องที่มีในวรรณคดี เช่นเรื่องกาพิเศษ สินชัย เป็นต้น ผู้เล่าเพียงแต่เล่าไม่ออกทำออกทางก็ไม่สนุกผู้เล่าจึงจำเป็นต้องยกไม้ยกมือแสดงท่าทางเป็น พระเอก นางเอก เป็นนักรบ เป็นต้น เพียงแต่เล่าอย่างเดียวไม่สนุกจึงจำเป็นต้องใช้สำเนียงสั้นยาว ใช้เสียงสูงต่ำ ประกอบ และหางเครื่องดนตรีประกอบ เช่น ซุง ซอ ปี่ แคน เพื่อให้เกิดความสนุกครึกครื้น ผู้แสดงมีเพียงแต่ผู้ชายอย่างเดียวไม่มีรสชาติเผ็ดมัน จึงจำเป็นต้องหา ผู้หญิงมาแสดงประกอบ เมื่อ ผู้หญิงมาแสดงประกอบจึงเป็นการลำแบบสมบูรณ์ เมื่อผู้หญิงเข้ามาเกี่ยวข้องกับเรื่องต่าง

ๆ ก็ตามมา เช่น เรื่องเกี่ยวพาราสิ เรื่องซิงคีซิงเค่นยาด (แย่ง) ฐัยาดฝั้วกัน เรื่องโจทซ์ เรื่องแก้ เรื่องประชัน ชัน
ทำ เรื่องตลกโปกฮากี่ตามมา จึงเป็นการลำสมบุรณ์แบบ จากการมีหมอลำชายเพียงคนเดียวค่อย ๆ พัฒนา
ต่อมาจนมีหมอลำฝ่ายหญิง มีเครื่องดนตรีประกอบจังหวะเพื่อความสนุกสนาน จนกระทั่งเพิ่มผู้แสดงให้มี
จำนวนเท่ากับตัวละครในเรื่อง มีพระเอก นางเอก ตัว โกงตัวตลก เสนา ครอบถ้วน